

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ

Асоцијација центара за интердисциплинарне и мултидисциплинарне студије и истраживања – АЦИМСИ Центар за родне студије

Маргарета Башарагин

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ	
1. Датум и орган који је именовео комисију: Сенат Универзитета у Новом Саду, Нови Сад: 2. март 2017.	
2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен: проф. др Ивана Антонић, редовна професорка, Српски језик и лингвистика, 2006, Филозофски факултет, УНС, председница проф. др Душанка Звекић-Душановић, ванредна професорка, Методика наставе српског као нематерњег, 2012, Филозофски факултет, УНС, чланица др Биљана Сикимић, научна саветница, Лингвистика, 2015, Балканолошки институт САНУ, Београд, чланица др Свенка Савић, професорка емерита, Психолингвистика, 2010, Универзитет у Новом Саду, менторка	
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ	
1. Име, име једног родитеља, презиме:	Маргарета Војин Башарагин
2. Датум рођења, општина, држава:	15.09.1978, Суботица, Република Србија
3. Назив факултета, назив студијског програма дипломских академских студија – мастер и стечени стручни назив	Филозофски факултет, Немачки језик и књижевност (мастер академске студије), мастер професорка немачког језика и књижевности
4. Година уписа на докторске студије и назив студијског програма докторских студија	2012. година, Родне студије
5. Назив факултета, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране:	
6. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука:	
III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:	
Интеракција рода, језика и културе у формирању идентитета ученица осмог разреда основне школе у процесу двојезичне наставе у Војводини	

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Укупан текст чине 491 страница подељених у 9 основних поглавља. Након кључне документацијске информације (на српском и енглеском језику) следе: 1.0 Увод (3-48); 2.0 Циљ, проблем и хипотезе (49-50); 3.0 Емпиријско истраживање разговора у разреду (51-117); 4.0 Резултати анализе разговора у разреду (118-175); 5.0 Родна осетљивост читанки за осми разред у настави матерњег и наматерњег језика (176-237); 6.0 Родна димензија ваннаставних активности: пример школских приредби (238-244); 7. (238-244); 7.0 Општи закључак (245-247); 8.0 Литература (248-268); 9.0 Прилози I: укупно 5 (269-312) и као посебан део Прилози II: укупно 2 (313-491) са транскрипцијама видео записа разговора у разреду. У тексту су 72 графикана и 39 табела.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

У Уводу кандидаткиња полази од теоријског оквира за дискусију о роду, језику и вишеструким идентитетима и то тако што критички представља податке из светске литературе (Batler 2010 [1990], 2001 [1993]; West, Zimmerman 1987), са посебним освртом на податке из интердисциплинарних истраживања језика у којима се анализа дискурса афирмише као најпогоднија. Она наглашава важност метода интерсекције у приступу језику у односу на род и културу и при том се ослања и на податке у домаћој литератури у којој се, уместо категорија расе и класе, чешће користи категорија националне припадности (Denić 2014, Mitro 2004, Savić 2002), или инвалидитета (Mitro, Damjanović, Timotić 2014). Кандидаткиња поглавље закључује констатацијом да се на род може гледати двојако: 1. као на категорију анализе и 2. као на идентитетску компоненту. Уз то наглашава да истраживања рода у родним студијама поседују историчност, да је род производ различитих културних, друштвених и политичких прилика, да се репродукује у дискурсима и путем интеракције са другима. У приступу роду неопходно је узети у обзир не само сложеност у појавним облицима, него и међузависност других категорија и компоненти са родом, па наводи да „знање о роду које имамо није неутрално већ је увек условљено нашим позиционирањем у контексту времена и простора који нас одређује“.

У другом поглављу кандидаткиња одређује циљ, проблем и хипотезу. Циљ рада је да покаже присуство имплицитне родне дискриминације у скривеном курикулуму током јавне комуникације између наставника и ученика и ученица у разреду на српском језику (у којем постоје формални језички знаци за обележје рода) и на мађарском језику (који не познаје категорију рода у типолошком систему језика). Предмет истраживања је процес изграђивања родног, језичког и културног идентитета ученица основне школе у Војводини са наставом на српском и на мађарском језику с једне стране, и употребе језика наставника у разреду, с друге стране.

Хипотеза је да је имплицитна родна дискриминација део скривеног дискурса и експлицитне дискурсне употребе разговора наставника у разреду.

Теоријски оквир чине теорије из родних студија о вишеструким идентитетима (Batler 2010 [1990], 2001 [1993]) и „чињење рода“ (West, Zimmerman 1987), у којима се анализа дискурса афирмише као најпогоднија.

У трећем поглављу под називом „Емпиријско истраживање разговора у разреду“ Маргарета Башарагин даје податке о методу. Најпре даје детаљну анализу

владајућих ставова о разговору у разреду на основу објављене литературе на српском, немачком и енглеском језику, да би закључила да је битно за сагледавање резултата истраживања на који начин је направљена транскрипција разговорног материјала у писану форму. Зато даје детаљан преглед различитих пракси о транскрипцији разговора у српском и у другим језицима, да би се потом фокусира на оне праксе које се односе на разговор у школској институцији – у разреду. Кандидаткиња то чини након консултовања литературе током једногодишњег боравка у Берлину (на основу размене студената). Констатује како је разговор у разреду културно, језички и родно омеђен, те се поређења различитих пракси у различитим језицима могу правити само с вођењем рачуна о овим компонентама. Ово је за сада једина детаљна анализа проблематике транскрипције разговорног језика код нас и у томе видимо допринос ове тезе науци о дискурсу.

Зато Маргарета Башарагин одабира у корпус емпиријских података три врсте језичког материјала: разговор, текстове, вербално и невербално понашање саговорника. *Разговор* у разреду (транскрипт видео и аудио записа два школска часа матерњег језика у српском и у мађарском одељењу 8. разреда у две основне школе у Суботици); 2. *текстови* наставних програма и читанки српског језика (као матерњег и нематерњег) и мађарског као матерњег за исти разред; 3. *невербално* и вербално понашање ученика и ученица на школској приредби (два видео записа снимљена на Дану школе у двојезичној основној школи на наставном српском и мађарском језику). Овако формиран корпус емпиријских података евидентира интеркултуралност, језик и род на више нивоа у комуникацији једне институције каква је двојезична основна школа. За сада је овакав приступ усамљен у родним студијама у истраживањима односа рода културе и језика.

У четвртом поглављу кандидаткиња износи резултате и очекиван исход да: 1. наставни час структурирају и воде наставнице – њима припада говорни простор у оба одељења; постоје разлике у њиховим дискурским стратегијама према ученицима и ученицама (ословљавању, прекидању, преклапањима); 2. у анализи родне осетљивости наставних планова и читанки Маргарета Башарагин није констатовала родно осетљив приступ у уџбеничкој концепцији и у садржајима, већ напротив анализа потврђује родне стереотипе и имплицитну и експлицитну дискриминацију по полу и роду; 3. анализа садржаја и облика годишњих приредби у основној школи потврђује да је концепција приредби у функцији развијања мултикултуралности, али дијалог култура изостаје (у вишејезичном граду у којем је истраживање обављено). Овим резултатом емпиријског истраживања потврђена је полазна хипотеза: закључује се да разговор у разреду утиче на формирање родних, језичких и културних идентитета ученика и ученица, без обзира на тип језичке структуре којем дати језик припада, у овом случају српски (словенским, индоевропским) и мађарски (угрофинским, уралоалтајским језицима). Зато у двојезичним школама треба организовати посебне облике наставних садржаја, структуре часа, разговорног и писаног материјала којима би се ове вредносне категорије и одговарајуће понашања језички уобличавали у сврху развоја и обликовања родног идентитета ученица и ученика. Препорука је онима који креирају образовне политике и курикулуме за образовање наставничког кадра у основној школи, и који су аутори уџбеничке литературе, да подигну свест о важности родно осетљиве интеракције у разреду на матерњем језику.

У петом поглављу под називом „Родна осетљивост читанки за осми разред у настави матерњег и нематерњег језика“ кандидаткиња најпре анализира наставни програм за осми разред основне школе за српски језик и српски као нематерњи и мађарски језик (у Србији) и констатује да се већ у програму налазе имплицитне и експлицитне родне неједнакости, које ће се очекивано појавити и у реализованом облику у читанкама и другом едукативном писаном материјалу. Кандидаткиња примењује метод анализе већ афирмисан у регионалним истраживањима током прве деценије овог века и закључује да у уџбеницима намењеним настави матерњег (српског и мађарског) и нематерњег језика (српског) у осмом разреду основне школе мушкарци доминирају и као аутори књижевних текстова и као ликови репрезентовани у њима, као и на сликовним прилозима уз текст. Они су главни носиоци радње, сукоба и иницијатори његовог разрешавања. Позиција и улога жена подређена је интересима владавине мушкараца и већином пасивна. Деловање женских ликова усмерено је на нему подршку мушког друштва у којем је физичка и емотивна брига за добробит других и у породици и у друштву високо котирана. Изостаје интеркултурни дијалог на свим нивоима као и заинтересованост за другост.

У шестом поглављу кандидаткиња даје резултате анализе родне димензије ваннаставних активности на примеру школских приредби и закључује да у двојезичној основној школи и овај сегмент образовне праксе утиче на формирање културних, родних и националних идентитета ученика и ученица: програм приредбе на оба наставна језика показује да ученице промовишу музичку и сценску уметност као стереотипно женско поље интересовања, с циљем да забаве гледаоце. Концепција приредби потврђује развијен мултикултурализам, али дијалог култура и овде изостаје. Препорука би се односила на планско увећање заједничких активности свих ученика и ученица, родно освешћивање и у овом сегменту образовног процеса и указивање на значај употребе сопственог матерњег језика.

У седмом поглављу кандидаткиња закључује: родно остелјива анализа текстова читанки за осми разред основне школе за српски језик, српски као нематерњи и мађарски језик, као и анализа наставних програма за те предмете, потврђује одсуство родне равноправности у уџбеничким концепцијама и садржајима. Родни стереотипи и дискриминација на основу пола је присутна. Програм за српски језик и књижевност, српски као нематерњи и мађарски језик одређује који књижевни текстови којих аутора и ауторки морају и могу ући у читанке. Они пропагирају истовремено званичну образовну политику вишејезичне наставе у Војводини и Републици Србији и синхрони и дијахрони друштвени констукт родне (полне) једнакости. Остаје нејасно до које мере је допуштена аутономија ауторског и рецензентског тима у избору и уобличавању текстова намењених настави. Анализа текстова потврђује одсуство механизма који би контролисали и санкционисали неусаглашености плана и програма са реализацијом у пракси.

Литература на крају текста обухвата укупно 259 јединица најновијих радова на светским језицима, и што је посебно од користи, југословенских ауторки и аутора. Прилози уз основни текст су подељени у две велике целине. Прву чини укупно 5 различитих документационо важних података: Податке Новосадског разговорног корпуса српског језика за период од 1975. до 2000. године; затим листу са пристанком за снимање часова; листу основних знакова за транскрипцију и

детаљну транскрипцију часова српског и мађарског језика, те Истраживачку матрицу и Књигу кода за родно осетљиву анализу читанки. У Прилогу II су транскрипти видео записа разговора у разреду.

Ову обимну емпиријску грађу кандидаткиња је представила у тексту са 72 графикона и 39 табела.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Кандидаткиња је објавила следеће радове:

Башарагин Маргарета (2016). „Интеракција рода и језика у разговору наставник-ученик у разреду: прекидања и преклапања“, *Прилози проучавању језика*, 47. Нови Сад: Филозофски факултет, 123-133 (М 52).

Циљ рада је да испита облик и функцију разговорних стратегија прекидања и преклапања током разговора у разреду наставника и ученика и ученица и како оне доприносе изградњи различитих језичких, родних и културних идентитета ученика и ученица у одељењу на српском и у одељењу на мађарском наставном језику у осмом разреду основне школе у Суботици у 2015. години. Резултати показују разлике у облику и функцији стратегија прекидања и преклапања када их изводе ученици и ученице. Закључак је да је разговор у разреду модел социјализације и утиче на развој стереотипних вербалних понашања ученика и ученица.

Başaragin, Margareta (2016). „A társadalmi nem és a nyelv kölcsönhatása a tantermi beszélgetésekben – megszólítás” (Beretka Katinka fordítása), *Létiünk*, XLVI. évfolyam, 2016. 4. szám. Újvidék: Forum Könyvkiadó Intézet, 109-128 (М 52).

Рад истражује како разговорне стратегије ословљавања и обраћања током интеракције у разреду доприносе изградњи различитих језичких, родних и културних идентитета ученика и ученица у одељењу на српском и одељењу на мађарском наставном језику у осмом разреду основне школе у Суботици. Корпус се састоји од детаљног транскрипта два видео записа часа матерњег језика у српском и мађарском одељењу 8. разреда у две основне школе у Суботици. Резултати показују да су установљене разлике у ословљавању културно и родно условљене и потврђују имплицитну дискриминацију по роду у експлицитној језичкој употреби наставница.

Башарагин, Маргарета и Свенка Савић (2016). „Родно осетљива анализа читанки за осми разред ОШ за српски језик, српски као нематерњи и мађарски језик“, *Зборник Одсека за педагогију*, Свеска 25 (2016), Филозофски факултет, Нови Сад, 75-97. (М 52)

Циљ овог рада је деконструкција садржаја и концепције читанки за осми разред ОШ за српски језик, српски као нематерњи и мађарски језик, које су тренутно у употреби у Војводини, кроз призму родно осетљиве анализе, како би се утврдило да ли је заживео процес интеграције родне равноправности у уџбеницима, у смислу недискриминаторне образовне праксе. За родно осетљиву анализу читанки користе се истраживачки инструменти састављени за потребе регионалног пројекта „Родно сензитивни уџбеници и учионичка пракса у региону Балкана“ (09.2005-09.2007.). Резултати потврђују да читанке и надаље рефлектују родне

стереотипе својим садржајем и концепцијом.

Башарагин, Маргарета (2016) (приказ) „Животне приче универзитетских професорки, *Генеро*: часопис за феминистичку теорију и студије културе, Београд, 20, 181-187 (М 53).

У приказу књиге „Животне приче професорки Универзитета у Новом Саду“, Свенке Савић, написане у поводу обележавања 55 година постојања Универзитета у Новом Саду, ауторка истиче важност чувања континуитета сећања на доприносе градитељки универзитета. Укупно је 30 животних прича оних професорки које су биле на позицијама моћи на својим факултетима или на УНС и ту прилику искористиле за добробит друштвене праксе. Ауторка истиче да је ова публикација јединствена пракса међу универзитетима у Србији и у југословенском региону. „Тиме је књига постала модел за друге универзитетске средине да својим професоркама одају слично признање“ (стр.187).

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

На основу резултата истраживања у оквиру рада на докторској дисертацији Маргарета Башарагин је савладала методе и технике истраживања легитимисане у родним студијама, саопштила нове резултате који се односе на карактеристике разговора наставник/ученик у разреду и изградила значајан ниво критичког промишљања и у односу на добијене резултате, технике и методе које је примењивала и у односу на литературу коришћену за израду радова. Отуда је кандидаткиња показала зрелост за самосталан научни рад.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Маргарета Башарагин је значајно унапредила домаћу језичку истраживачку праксу пре свега добро припремљеним емпиријским материјалом у три језичка облика: разговорном, текстуалном и ванјезичком. Након студијског боравка у Берлину стекла је сигурност у критичком промишљању литературе из анализе дискурса и родних студија и тиме се афирмисала међу младим истраживачицама данас код нас. Чињеница да су обрађени подаци из двају, по типологији, несродних језика, даје одређени допринос и типологији разговорног и родног језика данас код нас.

Због примене нове теоријске оријентације из родних студија, због довољно емпиријских података анализираних и протумачених на релевантан начин, те због одговарајућих упута на промену постојећег стања у текућој пракси, ова теза је значајно емпиријско дело.

Допринос резултата које пружа ове тезе тиче се неколико методолошких иновација, корисних и за наставу у школама, колико и за истраживања. 1. Транскрипција говора у писани текст је важан методолошки аспект емпиријског проучавања разговора у разреду, којој до сада није придавано довољно пажње када је у питању стандардизација. Ослањајући се на традицију знакова за транскрипцију „Новосадског корпуса“ (Савић 1993) и ХИАТ 2 система (Ehlich 1993) Маргарета Башарагин је развила поступке транскрипције видео записа разговора у разреду за бележење вербалне и невербалне активности током непосредне интеракције, које је употребила у истраживању. У овом су тренутку најобухватнији методолошки апарат за обраду овакве врсте емпиријских података: на такав начин могуће је приказати организацију и структуру разговорног тока и употребљене дискурсне стратегије. 2. Примена истраживачких инструмената за родно осетљиву анализу

читанки („Истраживачка матрица“ и „Књига кода“) резултира детаљним подацима о свим елементима скривеног курикулума који се преносе кроз концепцију уџбеника (читанки) и њихове илустративне и текстуалне садржаје. Још увек изостаје родно осетљива анализа уџбеника и осталог наставног материјала на језицима националних заједница које не припадају већинском српском народу. Исто тако изостаје детаљна анализа различитих ваннаставних активности, иако и оне учествују у изградњи родних, језичких и културних елемената идентитета ученика и ученица.

Рад пружа почетне резултате у изради средстава анализе разговора и текста у једном облику јавне комуникације у основној школи из родне перспективе данас, и указује који све фактори посредно и непосредно на њу утичу.

X КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Експлицитно навести да ли дисертација јесте или није написана у складу са наведеним образложењем, као и да ли она садржи или не садржи све битне елементе. Дати јасне, прецизне и концизне одговоре на 3. и 4. питање:

1. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме ?
ДА

2. Да ли дисертација садржи све битне елементе?
ДА

3. По чему је дисертација оригиналан допринос науци:

1. Због опредељења за нову теоријску оријентацију у родним студијама примењену на васпитно-образовни дискурс у билингвалном и бикултурном српско-мађарском окружењу; 2. због прикупљеног валидног корпуса емпиријских података, како језичких тако и нејезичких, из два језика (српског и мађарског) /две културе (српске и мађарске) у непосредном контакту презентованог и анализираног на релевантан начин посматрано како из аспекта дискурса тако и из аспекта родно осетљивог језика; 3. због примене до сада најобухватнијег методолошког апарата за обраду емпиријских података прикупљених у усменим/говорним комуникацијским интеракцијама и техника њиховог приказивања у писаном медијуму; 4. због понуђених упута за промену незадовољавајућег стања с обзиром на примену родно осетљивог језика у текућој васпитно-образовној пракси на основношколском узрасту, када би требало формирати родно осетљив језички и културни идентитет.

4. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања:
Дисертација НЕМА недостатака који би утицали на коначне резултате истраживања.

X ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:

- **да се докторска дисертација прихвати, а кандидаткињи одобри одбрана.**

проф. др Ивана Антонић, редовна професорка, председница

проф. др Душанка Звекић-Душановић, ванредна професорка, чланица

др Биљана Сикимић, научна саветница, чланица

др Свенка Савић, професорка емерита, менторка

Нови Сад, 4. април 2017.